

Małgorzata Dancewicz-Pawlik

Uniwersytet Wrocławski

ORCID 0000-0003-4753-3464

Aktywistyczna neuroestetyka Warrena Neidicha jako metoda krytycznej analizy mechanizmów neurokognitywnego kapitalizmu

Jednym z podstawowych założeń kapitalizmu kognitywnego jest dematerializacja pracy, oddzielenie jej od produktu i skierowanie ku wartości intelektualnej i emocjonalnej wytwarzanej i przekazywanej informacji. W tym komunikacyjno-wytwórczym systemie Web 2.0 staje się podstawową platformą produkcji, napędzaną siłą pracy zbiorowego intelektu. Każdego dnia na Instagramie pojawia się 95 milionów nowych zdjęć i filmów. Ponad 98% użytkowników Facebooka ma do niego dostęp za pośrednictwem urządzeń mobilnych. Rynek Metaverse w 2020 roku wart był 22 milionów dolarów, a w perspektywie kolejnych lat, do 2026, przewidywany jest wzrost jego wartości do 760 milionów. To tylko kilka przykładów danych statystycznych. Sieciowe platformy komunikacyjne niwelują znaczenie dystrybuowanych obrazów kosztem waloryzacji generowanego przez ich przekaz, monetyzowanego zysku. Tym samym klasyczny układ komunikacyjny zmienia swoją strukturę. W nowych wzorach przepływu informacji, opartych na materiałach wizualnych umieszczanych w mediach społecznościowych, treści nadawane i odbierane w pętli zwrotnej oddziałują przede wszystkim zwrotnie na nadawcę komunikatu. Dzieje się tak dlatego, że komunikowanie obrazami polega tu na odczytywaniu skuteczności zasięgów i aprobaty umieszczanych treści. Z punktu widzenia dystrybutora informacji, czyli właściciela konkretnego portalu społecznościowego, pętla zwrotna i generowany dzięki niej przepływ informacji umożliwiają gromadzenie danych oraz dystrybucję profilowanych kampanii reklamowych. Treści kreowane są przez użytkowników, podczas gdy ich dystrybucja i rentowność są kwestią tych podmiotów, które dysponują platformami dystrybucyjnymi.

Motorem systemu neurokognitywnego kapitalizmu jest jego wizualna siła oddziaływania. Estetyzacja życia codziennego opartego na komunikacji zapośredniczonej ekranowo ma dalekie konsekwencje w akumulacji zysków. Taki stan wywołuje szereg kwestii związanych z ponowną definicją sztuki, estetyki i życia społecznego. Pojawiają się pytania o to, co sztuka i estetyka może zaproponować w próbie zrozumienia

mechanizmów akumulacji kapitału dzięki przyciąganiu uwagi wizualnej, jakie korzyści mogłyby wnieść do badań praktyk kulturowych badania nad ekonomią estetycznej uwagi, jakie są estetyczne implikacje neurokognitywnego kapitalizmu oraz czy eksperymentalna estetyka może być skuteczna w takich samych kategoriach, w jakich rozważana jest skuteczność sztuki krytycznej. Potrzeba podjęcia tego typu tematyki wynika z dwóch nowo pojawiających się w badaniach nad kulturą wizualną aspektów, nowych możliwości metodologicznych i nowo kształtujących się paradygmatów.

Policzalne spojrzenia – od neuromarketingu do neuroaktywizmu

Rozwój technologii przetwarzania sygnału (*signal processing*) oraz uczenia maszynowego (*machine learning*) umożliwiają coraz dokładniejsze śledzenie reakcji ludzkiego organizmu na bodźce wizualne. Do podstawowych technik biometrycznych monitorujących uwagę wzrokową zalicza się *eye tracking*, czyli proces pomiaru punktu spojrzenia, w którym badane jest to, na co patrzymy, w jakiej kolejności i jak długo. Analiza zachowania uwagi wizualnej jako elementu układu sprzężenia zwrotnego „ekran – oko – mózg – ręka – ekran” wspomagana jest innymi metodami, które w kontekście badań nad komunikacją wizualną stanowią rozszerzenie *eye trackingu* o dodatkowe metody zdobywania danych biometrycznych związanych z ludzką percepcją wzrokową. Mowa o analizie reakcji skórno-galwanicznej (GSR), monitorowaniu bioelektrycznej czynności mózgu (EEG) czy badaniu ekspresji mimiki twarzy (FEA). Narzędzia te, poza *eye trackingiem*, używane mogą być również do pomiaru reakcji na bodźce niewizualne, w tym słuchowe i dotykowe. Wspomniane techniki używane są nie tylko w psychologii czy w medycynie, ale również komercyjnie, w projektowaniu opartych na ekranach interfejsów, a także w analizie *User Experience* (doświadczenie użytkownika) i *Usability* (funkcjonalność) interaktywnych produktów cyfrowych. Zestaw nowych narzędzi, używany do pomiaru doświadczenia zmysłowego związanego z odbiorem bodźców wizualnych, jako metoda wspomagająca neuropsychologię percepcji skutecznie sprawdza się w diagnozowaniu marketingowym. O powodzeniu tej metody w sektorach projektowania i sprzedaży świadczy obecność wielu start-upów i jednostek Research & Development zajmujących się neuromarketingiem. Istotny jest fakt, że tego typu badania uświadamiają nam, że doświadczenie wzrokowe jest podstawowe dla naszego funkcjonowania w społeczeństwie oraz że na tym właśnie doświadczeniu ufundowane są podstawy kognitariatu.

Rozwój technologii empirycznych w neuronaukach oraz jednocześnie zastosowanie ich do badań w obszarze komunikacji zwróciły uwagę twórców sztuki nowych mediów na nowo pojawiające się możliwości formalne. Używane w różnych obszarach ludzkich zachowań metody *eye trackingowe* szybko stały się subwersywnymi narzędziami w rękach artystów. Seiko Mikami, Golan Levin, Rune Peitersen, Robert Wuss, Mariano Sardón i Mariano Sigman, Tega Brain i Sam Lavigne oraz wielu innych wykorzystują techniki rejestracji biometrycznej, zwłaszcza *eye tracking*, jako narzędzia twórcze. W tym gronie umieścić można również Hito Steyerl czy Warrena Neidicha, którzy odwołują się do ekonomii widzenia implícite, nie poprzez użycie konkretnego biometrycznego narzędzia, ale tworząc rozległy dyskurs na temat zarządzania afektem w przestrzeni kultur cyfrowych.

W 1996 roku Warren Neidich i Nathalie Anglès założyli platformę artbrain.org¹, początkowo prezentującą internetowe czasopismo „Journal of Neuroaesthetics” oraz wówczas funkcjonującą tylko online Chaoid Gallery. Dwadzieścia pięć lat później, w 2021, Neidich wraz z Susanne Prinz i Sarritą Hunn zorganizowali cykl wydarzeń pod deklaratywnym hasłem „Activist Neuroaesthetics”², na który złożyły się interdyscyplinarne sympozjum, trzyczęściowa wystawa i wydawnictwo. Całość zaprezentowana hybrydowo, częściowo online, częściowo we współpracy z Kunstverein am Rosa-Luxemburg-Platz w Berlinie, przyjęła za podstawę napisany przez Neidicha manifest pod tym samym tytułem. Trzynaście punktów manifestu odwołuje się do pojęcia plastyczności mózgu w ujęciu Catherine Malabou (2008), która twierdzi, że sami możemy kształtować nasze mózgi, choć wszystko wskazuje na to, że nie do końca jesteśmy takiej możliwości świadomi. Neidich idzie dalej, postulując walkę przeciwko sztucznej oraz niezwykle realnej optymalizacji pracy naszych mózgów przez inne niż my sami czynniki i instancje. Uważa, że aktywistyczna neuroestetyka może ułatwić nam odzyskanie wolności w rozwijaniu i kształtowaniu mózgu jako zmiennego i plastycznego interfejsu o nieokreślonym i labilnym potencjale, tkwiącego we władzy dysponentów, którymi często są gospodarzące pozyskiwanymi w sieci danymi korporacje. Co więcej, ludzka inteligencja, obejmująca rozumowanie, planowanie, rozwiązywanie problemów i myślenie abstrakcyjne, nie jest czymś, co rezyduje całkowicie wewnątrz mózgu. Jest, jak pisze Neidich, rozprowadzana i rozszerzana na całe ciało, a także szereg ewoluujących, uzewnętrznionych technik i konstruktów społecznych, osadzonych w różnych sieciach kulturowych, ekonomicznych i politycznych. Punkt szósty Manifestu bezpośrednio odwołuje się do postfordyzmu. Mowa w nim o kognitywnym mózgu i umyśle jako nowych fabrykach XXI wieku, w których intelekt jest głównym źródłem bogactwa. W rzeczywistości ogólny intelekt nie jest już konstytuowany jako mechaniczne i naukowe know-how. Jest natomiast częścią odmaterializowanej pracy, której żywą walutę stanowią tekst i obraz.

Przewrotnie Neidich, aby zilustrować swoje postulaty, w ramach wystawy zorganizowanej z okazji 25-lecia swojej konceptualnej działalności tworzy trzyczęściową ekspozycję, składającą się właśnie z tekstów i obrazów³. Poszczególne odsłony projektu wystawienniczego: *Mózg Bez Organów (Brain Without Organs)*⁴, *Sen i Odmienne Stany Świadomości (Sleep and Altered States of Consciousness)*⁵ oraz *Telepatia i Nowa Praca (Telepathy and New Labor)*⁶ prezentowały zarówno dzieła zamówione na wystawę, jak i dokumentacje prac powstałych w innych okolicznościach, nawiązujących do zagadnień

¹ Zob. strona główna: <https://www.artbrain.org> [dostęp: 7.07.2023].

² Zob. W. Neidich, *The manifesto of activist neuroaesthetics*, <https://activistneuroaesthetics.art/about/the-manifesto-of-activist-neuroaesthetics/> [dostęp: 7.07.2023].

³ Zob. strona oficjalna wystawy: <https://activistneuroaesthetics.art/exhibition/> [dostęp: 7.07.2023].

⁴ Zob. https://activistneuroaesthetics.art/wp-content/uploads/2022/01/Activist_newspaper_1_Brain-Without-Organs.pdf [dostęp: 7.07.2023].

⁵ Zob. https://activistneuroaesthetics.art/wp-content/uploads/2022/01/Activist_newspaper_2_Sleep.pdf [dostęp: 7.07.2023].

⁶ Zob. https://activistneuroaesthetics.art/wp-content/uploads/2022/01/Activist_newspaper_3_Telepathy.pdf [dostęp: 7.07.2023].

neuroestetyki lub posługujących się metodami i narzędziami zaczerpniętymi z neuro-nauk. Wyjątkowo szeroki zakres tematyczny oraz liczba uczestniczących w projekcie autorów świadczą o tym, jak pojemna znaczeniowo może być tytułowa, proklamowana przez Warrena Neidicha aktywistyczna neuroestetyka. Sztuka konceptualna jako praktyka neurobiologiczna jest tutaj sposobem na rewaloryzowanie starych i tworzenie nowych metafor, związanych z przejściem od kapitalizmu mechanicznego do kognitywnego. Dematerializacja, jako mit fundacyjny sztuki postmodernistycznej, w której Lyotardowskie *Imateriaux* przywracało sztuce godność myślenia, w aktywistycznej neuroestetyce jest odpowiedzią na zmieniający się rynek sztuki i kultury cyfrowej, w którym wszyscy jesteśmy kognitariuszami. Jednak co ciekawe, Neidich, balansując między nowymi metaforami układu nerwowego, pracy i snu a nowymi technologiami, takimi jak interfejsy mózg-komputer (BCI), rozwój sztucznych sieci neuronowych i głębokiego uczenia się, staje po stronie piktoralnych artefaktów. Oprócz deklaratywnego manifestu do zobrazowania swoich postulatów używa techniki kolażu, grafiki cyfrowej, matematycznych grafów, obiektów przestrzennych, typografii czy neonów, świadomie umieszczając współczesny dyskurs neuroestetyczny po stronie sztuki wizualnej. Nie znajdziemy tu narzędzi biometrycznych czy neuronaukowych metod przejętych przez działania twórcze na użytek programu neuroaktywistów. Miejsce efektywnych metodologii zajmuje u Neidicha gruntowy *art & research*, konstruktywistycznie podejmujący temat neuroestetyki.

Jednym z podstawowych zadań neuroestetyki jest zrozumienie sztuki, zwłaszcza w kontekście wizualnym, jako metody gromadzenia wiedzy o świecie i sposobach jego poznawania (Duch 2007). Najnowsze badania nad ekonomią uwagi opierają się na założeniach neuroestetyki, analizującej funkcjonowanie kory mózgowej, która odpowiada za widzenie, z uwzględnieniem zasad neurofizjologii percepcji i emocji, wytwarzanych podczas odbioru przekazu wizualnego. Należy zauważyć, że jednym z najczęściej wysuwanych wobec neuroestetyki zastrzeżeń jest jej redukcjonizm oraz zbytne umocowanie w mierzalnych danych, koncentracja na danych biometrycznych, czyli uprawianie estetyki od dołu. Tymczasem nie jest to postawa współczesna i nie powstała nagle, wraz z dostępnością i popularyzacją biometrycznych narzędzi. Ponad 150 lat temu Gustaw Fechner twierdził, że sądy estetyczne są mierzalne, a nie tylko wywodzone z teorii filozoficznych. Fechner reprezentował pogląd dziś jeszcze wcale niepopularny, że oba te obszary, empiryczny i filozoficzny, powinny się przenikać. Twierdził też, że w drodze obserwacji można stworzyć pewne reguły rządzące sądami estetycznymi (Arnheim 1985). Tymczasem spór o przyszłość policzalnych metod w estetyce trwa. Ta wolna przestrzeń pomiędzy została korzystnie zagospodarowana przez twórców nowych mediów, zarówno tych zajmujących się projektowaniem cyfrowym, jak i tych działających w obszarze sztuki krytycznej. W dyskusji na temat estetyki krytycznej, czyli estetyki neuroestetycznej użytej w celach subwersywnych, w dyskursie krytycznym dotyczącym kapitalizmu kognitywnego, przestrzeń sztuki nowych mediów zajmuje terytorium pomiędzy tym, co redukcjonistyczne i holistyczne. W odpowiedzi na pytanie o to, jakie są estetyczne implikacje neurokognitywnego kapitalizmu w sztuce, znajdujemy nowe paradygmaty, rewaloryzujące pojęcia symbolu, snu i odmiennych stanów świadomości.

Symboliczne spojrzenia – od ekonomii do ekologii uwagi

Rozwiązaniem ciągłego stanu zaangażowania umysłu w akumulację kapitału jest sen. Neidich powołuje się na badania Jonathana Crary'ego, który w pracy *24/7. Późny kapitalizm i koniec snu* (2013)⁷ pisze: „Sen stawia ideę ludzkiej potrzeby i przedziału czasu, którego nie można skolonizować i wykorzystać w potężnym silniku rentowności, a tym samym pozostaje niestosowną anomalią i miejscem kryzysu w globalnej teraźniejszości” (Crary 2013, 10–11). Temat snu jako strategii oporu przeciwko kognitywnemu kapitalizmowi jest coraz bardziej obecny w sztuce nowych mediów. Tegoroczna edycja „Ars Electronica” prezentowała nagrodzony w kategorii *interactive art* projekt *Perfect Sleep*⁸, w którym Tega Brain i Sam Lavigne za pomocą aplikacji na smartfona badają sen z perspektywy ekonomicznej, psychologicznej i środowiskowej. Sen traktowany jest tu jako potencjalna technologia inżynierii klimatycznej. Autorzy projektu zakładają, że brak snu i zmiana klimatu są produktami tego samego kapitalistycznego systemu, który deprecjonuje odpoczynek i brak aktywności w sieci. Aplikacja *Perfect Sleep*, opierając się na badaniach, które analizują zależności między średnim czasem snu a poziomem PKB oraz ilością globalnej emisji dwutlenku węgla, oferuje wgląd w indywidualny wkład w zrównoważony rozwój środowiska poprzez gospodarowanie własnym snem. Przedstawiono tu zarówno indywidualne wyniki snu, jak i scenariusze redukcji emisji dla populacji stosującej różne harmonogramy snu. *Perfect Sleep* to zarówno aplikacja na smartfona, jak i instalacja. Wersja mobilna pozwala użytkownikom dostosować harmonogram snu, powoli wydłużając jego czas w ciągu trzech lat aż do osiągnięcia stanu „snu całkowitego”. Towarzyszy jej seria tekstów, która pomaga w zasypianiu, oraz kompozycje muzyczne⁹. W kompatybilnej z telefonem instalacji zatytułowanej *Sleep Study* odbiorcy mogą doświadczyć snów na niestandardowych leżankach, nawiązujących do tych z powieści Thomasa Manna *Czarodziejska góra*, w których chorzy na gruźlicę drzemią w oczekiwaniu na lekarstwo, a także kojarzących się z kapsułami sypialnymi w Dolinie Krzemowej, gdzie sen uważany jest za kolejny parametr do zoptimalizowania w celu zwiększenia wydajności pracy.

W kontekście akumulacji uwagi wzrokowej sen może być też uważany za stan, w którym nasza aktywność wzrokowa zostaje zatrzymana. To czas, kiedy nie generujemy kolejnych potrzeb na podstawie ekranowej aktywności umysłu. Teoria kapitalizmu kognitywnego, do której odwołuje się Warren Neidich, to teoria systemu, gdzie praca maszynowa zastąpiona została pracą opartą na wiedzy i kreatywności, czyli na formach niematerialnych inwestycji, które podlegają akumulacji. Jak pisze Yann Moulier Boutang (2011): „Sposobem produkcji kapitalizmu kognitywnego jest [...]”

⁷ Cytuję za Warrenem Neidichem, stąd przypis anglojęzycznej wersji książki. Polskie wydanie Crary'ego pojawiło się w 2015 i 2022 roku w tłumaczeniu Dariusza Żukowskiego.

⁸ Zob. <https://perfectsleep.labr.io/> [dostęp: 7.07.2023].

⁹ Jak w opisie pracy informują jej autorzy, aby pomóc użytkownikom w zasypianiu, zamówiona została seria tekstów dotyczących snów. Simone Browne, Johnny Hedvy, Holly Jean Buck i Sophie Lewis stworzyli czytanki, które zapraszają zasypiających do wyobrażenia sobie świata poza naszym. Senne krajobrazy zostały też zilustrowane muzycznie przez kompozytorkę Luisę Pereirę; por. <https://calls.ars.electronica.art/2022/prix/winners/10467/> [dostęp: 7.07.2023].

kooperacyjna praca ludzkich mózgow, połączonych ze sobą w sieć za pośrednictwem komputerów” (Szahaj 2014: 18). Nowy rodzaj kapitalizmu, który przekształcił się z kapitalizmu maszynowego zorganizowanego wokół pracy fizycznej, ufundowany został na bazie technologii IT i społeczeństwa sieci. Jednak Neidich idzie dalej i kreatywną pracę niematerialną zastępuje pojęciem ekologii uwagi, koncepcją, którą Yves Citton wywodzi od ekonomii uwagi, zaznaczając, że pojęcie ekologii w miejsce ekonomii pochodzi między innymi od Jean-Marie Schaeffera, który używał określenia *attentional ecology*, opisując doświadczenie estetyczne (Schaeffer 2011). Citton pisze, że tematy nadmiaru nie dotyczą i nie zrodziły się z końcem dwudziestego wieku. Fundamenty ekonomii uwagi postawił w 1902 roku Jean-Gabriel Tarde, pisząc w *Psychologii ekonomicznej* o kryzysie nadprodukcji w początkach przemysłowego kapitalizmu. Drugą płaszczyzną odwołania jest Tofflerowskie przeciążenie informacyjne (*information overload*) (Citton 2017). W myśli neoliberalnie napędzanego mechanizmu tworzenia obrazów zarówno nadawcą, jak i odbiorcą komunikatu jest w tym systemie konsument, rozumiany jako kognitariat, partycypujący głównie w sieciowym przekazie wizualnym, pojmowanym w kategoriach ekonomicznych. Kapitalizm kognitywny, oparty na akumulacji środków wytwarzanych przez pracę niematerialną, rozumiany jako reżim akumulacji uwagi, napędzany jest obrazami tworzącymi zasoby, którymi zarządza pięciu koncentrujących rynek technologii informatycznych gigantów Big Tech. Wyobrażenia sztucznie kreowanych potrzeb, wizualizacja danych, udoskonalanie własnych wizerunków, udostępnianie wspomnień, wrażeń i stanów mentalnych, to codzienne bodźce angażujące naszą uwagę w sieci. Mistyfikacja prywatności jest tu dosyć istotnym elementem. Produkujemy obrazy i udostępniamy je, nie tworząc wiedzy, ale walcząc o ekonomię uwagi. W kontekście neuroestetycznego aktywizmu pojawia się zatem istotne pytanie o to, na ile skuteczna w badaniach zachowań użytkownika może być estetyka empiryczna, ufundowana na bazie technologii IT i społeczeństwa sieci. Pisząc o badaniach empirycznych w kontekście ekologii uwagi wzrokowej, mam na myśli badania eye trackingowe. Moim celem nie jest wskazanie potencjalnych pułapek lub korzyści płynących z zastosowania empirycznych metod analizy przeżycia estetycznego dla nauk o kulturze, ale raczej określenie trzech głównych powodów, dla których teoria i empiria powinny tu zaistnieć razem.

Głównym argumentem, dla którego humanistyka winna skierować swoją uwagę w stronę empirycznych badań w estetyce, jest zawłaszczanie metodologii przez prywatne podmioty, w tym wypadku głównie ze sfery neuromarketingu, który przejął empiryczne metody analizy uwagi wzrokowej dla swoich komercyjnych celów. Jako cel komercyjny rozumiem tu zarówno sprzedaż konsumencką, jak i gospodarowanie zasobami danych. Na powrót subwersywnie przekształcając użycie biometrycznych narzędzi na rzecz humanistyki, w badaniach nad estetyką uwagi możemy przywrócić uważność wzrokowi, oddając tym samym siłę oddziaływania obrazom. Sztuka nowych mediów, oparta na subwersywnie wykorzystanych technologiach biometrycznych, angażująca się w kreowanie nowych pojęć i symboli oraz zaangażowana w aktualny dyskurs społeczno-polityczny, oraz neuroestetyka krytyczna, jak można by ją określić na potrzeby analizy powyższych przykładów, pokazują, że w interdyscyplinarnym obszarze aktywistycznej neuroestetyki nazywane nowymi sposobami badań nad sztuką

metody, zaproponowane przez pionierów neuroestetyki – Vilayanura S. Ramachandrana i Semira Zekiego, to nie jednorazowy redukcjonistyczny wybrzyk estetyki eksperymentalnej, ale fundament pod istotny społecznie i ciekawy medialnie obszar działalności sztuki na styku z nauką. Obszar, który może ułatwić odnalezienie balansu między uniwersalizmem filozofii sztuki a redukcjonizmem studium przypadku.

Kolejnym istotnym powodem, dla którego należy rozważyć zastosowanie badań empirycznych nad uwagą wzrokową w humanistyce, jest fakt, że zmysł wzroku to dominujący sposób odbierania świata. Mimo wielu partykularnych działań w obszarze sztuki czy antropologii wizualnej, dążących do przekroczenia tego porządku, jak studia niereprezentacjonistyczne (*nonrepresentational theory*), wzrok to obszar zarządzania i gospodarowania zasobami naszej uwagi i naszego pożądanego. A zatem pytanie o to, na co patrzymy, jak patrzymy i w jakim celu, może pomóc nam w zrozumieniu mechanizmów rozleglejszych niż tylko zachowania konsumenckie, umożliwiając kontekstualizację przeżycia estetycznego związanego z odbiorem fenomenów codzienności.

Warto też przypomnieć okoliczności rozwoju badań eye trackingowych. Powszechnie znany eksperyment Alfreda Yarbusa z 1967 roku udowodnił, że uwaga wzrokowa nie jest obiektywna, że jest uzależniona od kontekstu widzenia. Yarbus zaprezentował badanym osobom ten sam obraz, *Powrót zesańca* Ilji Repina, konstruując różne pytania badawcze. Jego eksperyment eye trackingowy wykazał, że sposób patrzenia na obraz jest uzależniony od zadanego na jego temat pytania. Zatem sposobem patrzenia kierowała intencja odbiorcy – ale i polecenie nadawcy komunikatu. Istotne jest to, że aby mówić o badaniach eye trackingowych i badań empirycznych w ogóle, należy odwoływać się do poszczególnych studiów przypadku. Niemniej jednak istnieją zasady psychologii percepcji, dzięki którym możemy przewidzieć sposób postrzegania danego obrazu. Dlatego też obszar badań eye trackingowych stanowi ciekawe pole do analizy wzajemnych przepływow bezwarunkowych zachowań percepcyjnych i indywidualnych preferencji estetycznych.

Teoria kapitalizmu kognitywnego, do której odwołuje się Warren Neidich, to teoria systemu, w którym praca maszynowa zastąpiona została pracą opartą na wiedzy i kreatywności, czyli jak pisze Moulner Boutang (2011) – na formach niematerialnych inwestycji, które podlegają akumulacji. Wśród tych niematerialnych inwestycji obrazy zajmują miejsce szczególne, ponieważ dynamiką tego systemu jest jego estetyzacja, napędzana ekonomią wizualnej uwagi. Dlatego też w badaniu percepcji estetycznej obrazów kultury cyfrowej niezbędne jest nowe krytyczne podejście, łączące możliwości estetyki empirycznej, badań biometrycznych i estetyki ewolucyjnej, rozumianej jako implikacja postfordyzmu. Takie, które zapełni lukę pomiędzy komercyjnie nakierowanym empirycznym badaniem User Experience czy Usability a estetyką pojmowaną jako teoretyczne filozofowanie. Podobny paradygmat mógłby nawet nosić nazwę aktywistycznej neuroestetyki.

Bibliografia

- Arnheim Rudolf. 1985. *The other Gustav Theodor Fechner*. W: *A century of psychology as science*. Sigmund Koch and David E. Leary (red.) New York. 856–865.
- Boutang Y. Moulrier. 2011. *Cognitive Capitalism*. Cambridge.
- Citton Yves. 2017. *The ecology of attention*. Barnaby Norman (transl.). New York.
- Crary Jonathan. 2013. *24/7: late capitalism and the ends of sleep*. London.
- Duch Włodzisław. 2007. *Neuroestetyka i ewolucyjne podstawy przeżyć estetycznych*. W: *Współczesna neuroestetyka*. Paweł Baranowski (red.). Poznań.
- Höge Holger. 2005/2006. „Korzenie estetyki empirycznej”. *Estetyka i Krytyka* 2(9)/1(10).
- Malabou Catherine. 2008. *What should we do with our brain?*. New York.
- Neidich Warren. 2021. *An activist neuroaesthetics reader*. Berlin.
- Ratajczak Mikołaj. 2014. *Sztuka i praca. Od ekonomii politycznej produkcji artystycznej do krytycznej filozofii współczesnych form pracy*. W: *Skuteczność sztuki*. Tomasz Załuski (red.). Łódź.
- Schaeffer Jean-Marie. 2011. *Petite écologie des études littéraires. Pourquoi et comment étudier la littérature?*. Vincennes.
- Steyerl Hito. 2017. *Duty free art: art in the age of planetary civil war*. New York.
- Szahaj Andrzej. 2014. „Kapitalizm kognitywny jako ideologia”. *Etyka* 48. 16–25.

Streszczenie

Tematem artykułu jest działalność twórcza i kuratorska Warrena Neidicha oraz analiza proponowanego przez niego projektu aktywistycznej neuroestetyki. W 1996 roku Neidich i Nathalie Anglès założyli platformę artbrain.org, internetowe czasopismo „Journal of Neuroaesthetics” oraz galerię Chaoid. Dwadzieścia pięć lat później Neidich wraz z Susanne Prinz i Sarritą Hunn zorganizowali cykl wydarzeń pod deklaracyjnym hasłem „Activist Neuroaesthetics”. Stało się to inspiracją do podjęcia dyskusji o artystycznych implikacjach neurokognitywnego kapitalizmu oraz o możliwościach prowadzenia interdyscyplinarnych badań na gruncie estetyki empirycznej.

Tekst jest rozwinięciem myśli podjętej w ramach panelu konferencyjnego „Współczesne kulturoznawstwo medialne – nowe strategie, praktyki, artykulacje, pola i metody badań”, który odbył się w ramach IV Zjazdu Polskiego Towarzystwa Kulturoznawczego.

Activist neuroaesthetics by Warren Neidich as a method of critical analysis of neurocognitive capitalism mechanisms

Abstract

The topic of the article is the creative and curatorial activity of Warren Neidich as well as the analysis of the activist neuroaesthetics project he proposed. In 1996, Neidich and Nathalie Anglès established the artbrain.org platform, an online *Journal of Neuroaesthetics* and the Chaoid Gallery. Twenty-five years later, Neidich teamed up with Susanne Prinz and Sarrita Hunn to organise a series of events under a declarative title of Activist Neuroaesthetics. It inspired the discussion on artistic implications of neurocognitive capitalism and the possibilities of conducting interdisciplinary studies in the field of empirical aesthetics.

Słowa kluczowe: sztuka mediów, neuroestetyka, estetyka empiryczna, *eye tracking*

Key words: media art, neuroaesthetics, empirical aesthetics, eye tracking

Małgorzata Dancewicz-Pawlik – dr nauk humanistycznych, adiunktka w Instytucie Kulturoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego. Absolwentka Instytutu Sztuk Audiowizualnych Uniwersytetu Jagiellońskiego (2003) oraz Studiów Doktoranckich Nauk o Kulturze na Uniwersytecie Wrocławskim (2018). Kierowniczką grantu realizowanego w Narodowym Centrum Nauki w ramach Preludium 8 (2015–2019). Autorka monografii *Performans postmedialny. Współczesny kontekst technologiczny działań performatywnych* (Wrocław 2019). Członkini Polskiego Towarzystwa Kulturoznawczego oraz Polskiego Towarzystwa Estetycznego. Eksperymentuje z formą audiowizualnego performansu (www.inire.net). Jest kuratorką projektów performatywnych (m.in. Festiwalu Form Audiowizualnych INTERMEDIALE www.intermediale.com). Prowadziła badania eye trackingowe w Katedrze Grafiki wrocławskiej filii Uniwersytetu SWPS. Współpracuje z Wydziałem Grafiki i Sztuki Mediów na Akademii Sztuk Pięknych we Wrocławiu. Jej zainteresowania badawcze koncentrują się wokół rozmaitych przejawów sztuki i nowych technologii oraz tworzonych przez nie relacji na linii działanie – reprezentacja – percepcja estetyczna.

<https://wroc.academia.edu/MałgorzataDancewicz>

https://www.researchgate.net/profile/Malgorzata_Dancewicz

